

KAPITTEL 7

Fotballidenskap som «religiøs» fortolkningsramme i oppveksten – en analyse av Hornbys Tribunefeber

Ove Olsen Sæle

Høgskulen på Vestlandet

Abstract: The article discusses whether football culture functions as a religious ritual and identity marker by highlighting key passages from Nick Hornby's classic autobiography *Fever Pitch* (1992) (in Norwegian, *Tribunefeber* (1997)). Here, Hornby portrays his obsession with the English top club, Arsenal, a passionate commitment that began when he was a child and continued into adulthood. The article points to functional religious definitions and liminality theory. It explains characteristics of functional religious understandings and liminality theory as applied to football culture. Secondly, the article emphasizes key aspects of Hornby's passionate football engagement, focusing on his total devotion to football culture.

Keywords: football supporters, Nick Hornby, functional religious understanding, rites of passage

Introduksjon

Den legendariske Liverpool-manageren Bill Shankly skal en gang ha uttalt at «[n]oen mener fotball er et spørsmål om liv og død. Jeg er svært skuffet over en slik holdning. Jeg kan forsikre deg om at fotball er mye mer viktig

Sitering av denne artikkelen: Sæle, O. O. (2020). Fotballidenskap som «religiøs» fortolkningsramme i oppveksten – en analyse av Hornbys Tribunefeber. I J. V. Hugaas & Å. H. Kallestad (Red.), *Oppvekst og livstolkning: Flerfaglige blikk på barns og unges eksistens, fellesskap og fortellinger* (Kap. 7, s. 167–190). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.107.ch7>
Lisens: CC BY-NC-ND 4.0.

enn som så» (Fédération Internationale de Football Association [FIFA], 2010). For en del fotballtilhengere synes fotballkulturen i oppveksten å fungere ikke bare som fritidsinteresse, men som noe som fyller ens liv på eksistensielt vis, på en altoppslukende måte. Fotball regnes for mange som noe langt mer enn bare «å løpe etter en ball». Den engelske forfatteren J. B. Priestley skriver (1929, sitert i Goksøyr, 2014, s. 15):

Å si at en tilskuer på en fotballkamp betaler sine kroner for å se toogtyve mann løpe etter en ball er like galt som å si at en fiolin er treverk og strengemateriale og at Shakespeares Hamlet er en viss mengde blekk og papir.

Artikkelen drøfter hvorvidt fotballkulturen kan fungere som et religiøst ritual og en identitetsmarkør fra ung til voksen alder ved å trekke frem sentrale passasjer fra Nick Hornbys klassiske selvbiografi *Fever Pitch* (1992), på norsk *Tribunefeber* (1997). Vi skal også undersøke hvorvidt deler av fotballsupporterkulturen kan plasseres innenfor det religiøse landskapet som bærer av autentiske, religiøse uttrykksformer og livstolkninger.

Artikkelen refererer også til andre kilder som antyder at lidenskap for fotballen kan oppfattes som noe religiøst. I *Fever Pitch* skildrer Hornby sin besettelse for den engelske toppklubben Arsenal, et lidenskapelig engasjement som startet i barndommen, og som han beholdt inn i voksen alder. Boken ble også filmatisert i 2005 (Elley, 1997), regissert av brødrene Farrelly. Her følger vi Ben (Jimmy Fallon), en engelsklærer som innleder et forhold til Lindsey Meeks (Drew Barrymore).

Det finnes en lignende selvbiografi av Alan Edge (1997), som skildrer hans forhold til Liverpool F. C. fra barndom til voksen. Og vi kan nevne Dag Solstad sin barndomsskildring av sitt forhold til Sandefjord-fotballen (Michelet & Solstad, 1982; Solstad, 2004). Solstad skriver om sin fascinasjon for engelsk fotball, som gjelder for mange nordmenn, men her er det særlig hans forhold til det engelske landslaget som skildres (se f.eks. Michelet & Solstad, 1990).

Artikkelen foretar både et funksjonelt og et antropologisk metodisk grep i sin analyse av en litterær fremstilling av fenomenet fotballidenskap og supporterrollen eller -kulturen. Den er forankret i religionsvitenskap og antropologisk teori. Teorien baserer seg på funksjonelle religionsdefinisjoner og retter hovedsakelig søkelyset mot det rituelle aspektet.

Fotball for den lidenskapelige supporterer er en estetisk berikelse i livet, og for noen kan den også være uttrykk for en autentisk måte å leve sitt liv på, eller en måte man tolker livet sitt gjennom eller i kraft av. Det er kanskje derfor fotball er verdens største spill, målt i utbredelse, aktivitet, medieinteresse og økonomisk omsetning (Goksøy, 2014, s. 15).

En funksjonell, sosiologisk religionsforståelse

Artikkelen anvender et funksjonelt religionsbegrep, i motsetning til et substansielt (Sæle, 2015, s. 9). Dette er et prinsipielt skille som er kjent fra religionssosologien. I en funksjonell religionsforståelse vektlegges hvordan religionen fungerer, eller hva den *gjør* for den troende eller tilhengeren, mens i en substansiell religionsforståelse er oppmerksomheten rettet mot religionens innhold, det vil si religion forstått som *sui generis*, hva religion er i eller for seg selv. I funksjonelle forståelser av religion vil oppmerksomheten være rettet mot de betydninger og virkninger religionen har eller får i en persons liv, og hvor det ikke trenger å være en slik eksklusiv guddomstro til stede. I funksjonelle religionsforståelser er det med andre ord de «praktiske aspekter» som konstituerer dens innhold – hva religionen *gjør* med individ og samfunn, både på individplan når det gjelder menings- og identitetsdanning, og på samfunnsplan når det gjelder de sosiale systemer og kollektive riter, symboler og verdier som *gjør* seg gjeldende (Sæle, 2015, s. 29). Såkalte *sekulære religioner* faller vanligvis inn under slike funksjonelle, sosiologiske religionskategorier, hvor gjerne guddoms- og evighetsaspektet er fraværende, og trosinnholdet fylles med nytt innhold. Det finnes unntaksvis eksempler på religiøs idrettsdyrkelse hvor guddomsaspektet kan stå sentralt, som i Maradona-kirken, der fotballikonet Maradona dyrkes som en guddom (Nymark, 2002). Vi skal se at deler av fotballsupporterkulturen kan forstås ved hjelp av en slik sosiologisk religionskategori (Prebish, 1993), hvor fotballfans deler et felles kulturelt symbolsystem, og hvor fotballsupporterkulturen kan fungere som en konkurrent til de mer tradisjonsbundne substansielle religioner eller som en resakralisering av disse (Slagstad, 2012). Et interessant språklig poeng er at vi bruker «fans» om tilhengere innenfor populærkulturer som idrett og musikk, et begrep som er avledet av det religiøse begrepet fanatiker.

Clifford Geertz (1973) står for et slikt funksjonelt religionssyn. Han hevder at det religiøse viser seg i våre kulturelle liv og skyldes menneskets behov for livstolkning og søken etter livsmening. Religion for ham er (Geertz, 1973, s. 90):

(1) a system of symbols which acts to (2) establish powerful, pervasive, and long-lasting moods and motivations in men by (3) formulating conceptions of a general order of existence and (4) clothing these conceptions with such an aura of factuality that (5) the moods and motivations seem uniquely realistic.

Religion oppfattes ikke som noe prinsipielt atskilt fra hverdagslivet, men som et korrektiv og en fullendelse av det (Geertz, 1973, s. 112): «The religious perspective ... moves beyond the realities of everyday life to wider ones which correct and complete them, and its defining concern is not action upon those wider realities but acceptance of them, faith in them». Religion, hevder han, kommuniseres via (hellige) symboler i kulturen, knyttet til den enkeltes «ethos» og «world view» (Geertz, 1973, s. 112). «Ethos» omhandler det moralske og estetiske: «[T]he tone, character, and quality of their life, its moral and aesthetic style and mood» (Geertz, 1973, s. 112). Mens «world view» er uttrykk for den enkeltes virkelighetssyn: «[T]he picture they have of the way things in sheer actuality are, their most comprehensive ideas of order» (Geertz, 1973, s. 112). Med kultur tenker Geertz at den utgjør et system av arvede konsepter uttrykt i symboliske former som mennesker kommuniserer, vedlikeholder og utvikler sin kunnskap om og holdninger til livet gjennom (Geertz, 1973, s. 89).

Kulturens funksjon blir å tillegge verden mening og gjøre den forståelig for samfunnsmedlemmene. Med sitt sosialantropologiske utgangspunkt var han opptatt av å fortolke de symbolene som kom til uttrykk i kulturen, og av å forstå disse ut fra «the actor's point of view» (Geertz, 1973). Derfor kunne Geertz for eksempel oppfatte idrettslig aktivitet som uttrykk for noe religiøst, dersom aktiviteten oppfattes å inneha en overskridende mening og funksjon (Geertz, 1973, s. 98): «A man can indeed be said to be 'religious' about golf, but not merely if he pursues it with passion and plays it on Sundays: he must also see it as symbolic of some transcendent truths».

At religion ikke er noen statisk størrelse, men endres og kan ta nye former, ser vi avspeiler seg i selve religionsbegrepet idet «religion» språklig

stammer fra de latinske verbene *relegere* og *religare*, som betyr «å lese på nytt», «å være bundet» eller «å gi akt på» (Gilhus & Mikaelsson, 2007, s. 131). Vi skal se at den fanatiske fotballsupporteren synes å ivareta alle disse tre aspektene, idet det skjer en nytolkning av det religiøse felt, en binding av medlemmene gjennom felles, meningsgivende ritualer, og at en slik sosial forening skjer innenfor et forpliktende og aktverdige trosfellesskap.

«Å gi akt på» vil da også være analogt til hvordan fotballsupporteren *hengir* seg til selve fotballspillet. Vanligvis knytter vi en religiøs hengivelse til det hinsidige eller guddommelige, men som vi har pekt på, kan en funksjonell religionsforståelse også knyttes til en hengivelse til noe immanent som fotballidretten representerer. For å foregripe noe innleder Hornby sin bok med å beskrive sin fotballhengivelse nettopp som en form for *besettelse*, som også er et religiøst begrep (Hornby, 1997, s. 11):

Tribunefeber er et forsøk på å få en slags vinkling på min egen besettelse. Hvorfor har et forhold som begynte som en barneskoleforelskelse nå vart i nesten et kvart århundre, lenger enn noe forhold jeg av egen fri vilje har startet? ... Og hvordan har dette forholdet klart å overleve periodevis likegyldighet, sorg og svært reelt hat?

Det er flere som har gjort seg til talsmann for en funksjonell religionsfortolkning på idrettens område. Teologen Michael Novak (1993) oppfatter nyere amerikansk idrettsdyrking som uttrykk for en resakralisering og motreaksjon på vår tids sekularisering. Det viser seg for eksempel i idrettsspråket, med bruk av ord som *hellig*, *hengivenhet*, *tro*, *ritual*, *udødelighet* og *kjærlighet*, og i bruk av symboler, heroiske former, sanger, ritualer, innvielse av tid, lengsler etter skjønnhet, perfeksjon og en streben etter å oppleve en følelse av enhet med seg selv, andre og universet (Novak, 1993, s. 30–31).

Vi ser at fellesskapet står sentralt. Émile Durkheim (2000¹, 2001²) tolket religionens seremonier, ritualer og symboler som det felles «limet» som binder enkeltindivider sammen til et samfunn eller kollektiv, og

1 Originalverket utgitt 1893.

2 Originalverket utgitt 1912.

som bidrar til dannelsen av en felles, kollektiv bevissthet. Sosiologen Dag Østerberg (2001, s. 357) hevder at idretten kan minne om et slikt religiøst fellesskap som Durkheim poengterer. En religiøs fortolkning av idretts- og supporter-kulturen er også blitt foretatt i lys av Arnold van Genneps (1999) teori om «rites de passage», overgangsriter eller initiasjonsriter. Slike overgangsriter er «riter som ledsager ethvert skifte av sted, tilstand, sosial posisjon eller alder» (van Gennep, 1999, s. 131).

Overgangsritene er samtidig uttrykk for en bestemt liminalitetsteori, en teori som senere er videreutviklet av Victor Turner (1999) og anvendt på andre samfunnsområder enn det religiøse. Liminalitet er avledet av det latinske ordet «limen», som betyr «terskel» eller «dørstokk», og som innebærer at man trer over en grense til noe nytt. I dette tilfellet oppfattes da liminalitet å gjelde en overskridelse i livet ved at man erfarer en form for transcensens eller opphøyet tilstandserfaring, noe som kan skje både på en tradisjonell gudstjeneste eller som tilskuer på en fotballkamp.

Hans-Georg Gadamer er også opptatt av liminale overganger innenfor spillkulturen, og han skriver at det som kjennetegner idrettsspillet og lekens logikk og magi, er at den som deltar, inngår i en form for kroppslig, symbolsk overskridelse ved å bli spilt med av spillet selv (Gadamer, 2012, s. 137). Denne forståelsen har en klar analogi til det religiøse, hvor man hengir seg til noe som er større enn seg selv. Slagstad (2008) har drøftet den moderne olympiske idretten og stadionopplevelsen i lys av liminalitetsteorien, og han poengterer at den symbolske og magiske iscenesettelsen som en stadionopplevelse kan gi publikum, er uttrykk for en slik sublim livserfaring.

Tribunefeber – en retrospektiv dannelsingsbok om fotballidenskap

Nick Hornbys klassiker *Tribunefeber* (1997) er valgt fordi britisk fotball er noe mange nordmenn, ung som voksen, har identifisert seg med helt tilbake til 1969 da den første engelske tippekampen ble vist på NRK. Femtiårsjubileet ble nylig markert ved at NRK viste på nytt flere av de klassiske engelske kampene som mange minnes. Nick Hornbys roman gir,

som nevnt innledningsvis, en morsom og autentisk beskrivelse av hans oppslukende engasjement for den engelske storklubben Arsenal, en klubb som etter hvert skal vise seg å bli hans nye «hjem». Han spilte selv fotball i oppveksten (Hornby, 1997, s. 247–249), men det er hans besettelse som tilskuer han først og fremst skildrer. Vi møter i hans selvbiografi et kjærlighets- og hatforhold som etter alle solemerker handler om mye mer enn bare idretten fotball. For Hornby har det å skrive biografien fortonet seg som et selvransakelsesprosjekt om én supporters dannelsesreise, en reise gjennom oppveksten som mange fotballsupportere gjennomgår (Hornby, 1997, s. 11):

Delvis er denne boka også en oppdagelsesferd gjennom noe av den betydningfulle fotball ser ut til å ha for en god del av oss. Etter hvert står det ganske klart for meg at lidenskapen min sier en del om min egen personlighet og historie, men også måten spillet inntas på synes å by på mengdevis av informasjon om samfunnet og kulturen vår.

Hornby bruker ved flere anledninger et religiøst språk i sin beskrivelse av sitt hengivne fotballengasjement (Hornby, 1997, s. 231):

Etter omtrent ti slike år blir det med mesterskapet som med Gud: enten tror du, eller du tror ikke. Du aksepterer selvsagt at alt er mulig, og du prøver å respektere dem som har klart å beholde barnetroen. Fra 1975 til 1989 var jeg ikke troende. I begynnelsen av hver sesong hadde jeg et visst *håp*.

Hornby viser til fotballens altoppslukende kraft, dens evne til å strukturere ens liv og til å binde mennesker sammen. Og det er denne funksjonen som også gjør den religiøs, hevder Hornby. På denne måten fungerer idretten som et religiøst substitutt og fyller det religiøse tomrommet som sekulariseringen førte med seg (Hornby, 1997, s. 190–191). Vi møter en tilhenger som tydelig plasserer seg innenfor den mest hengivne formen for supportertilhørighet, som Giulianotti (2012) beskriver som «den tradisjonelle supporter». Giulianotti har utviklet en taksonomi for fire ulike supporteridentiteter, fra den mest hengivne tradisjonelle supporter til den moderne flanør, som har et mer upersonlig, forbrukerorientert engasjement.

Biografien *Tribunefeber* må tolkes retrospektivt – slik supporterkulturen manifesterer seg i et menneskes erfarte supporterliv i 1970- og 1980-årene innenfor engelsk toppfotball. Men den kan også leses og fortolkes som en tematisering og aktualisering av enhver supporterkulturs funksjon som en arena og kontekstuell ramme for barns og ungdoms oppvekst og livstolkning.

Å bli innviet i supporterkulturen – en overgangsrite

I Hornbys supporterunivers kommer det rituelle aspektet til uttrykk på flere måter. Det består av ritualer som i sum synes å danne et mer helhetlig livs- og levemønster hos supporteren, eller enkeltritualer knyttet spesifikt til fotballkampen. Og det er opplevelsen av å delta på sin første fotballkamp som elleveåring sammen med sin far som skal vise seg å bli skjellsettende for ham, og som skal fungere som inngangen til et livslangt og lidenskapelig ekteskap (Hornby, 1997, s. 15):

Jeg forelsket meg i fotball på samme måte som jeg senere skulle komme til å forelske meg i kvinner: plutselig, uforklarlig, ukritisk, og uten tanke for smerten og sammenbruddene som nødvendigvis følger på kjøpet. I mai-68, rett etter elleveårsdagen min, spurte faren min meg om jeg hadde lyst til å bli med ham på FA-cupfinalen mellom West Bromwich og Everton.

Men det er tre uker senere, da Hornby for første gang blir med faren på Highbury, Arsenal's hjemmearena, at han blir «frelst» for fotballen. Vi møter den elleveårige gutten Hornby, som tidlig erfarer en sterk hengivelse til fotballspillet og toppklubben Arsenal. Gjennom sitt møte med fotballen og ved gradvis å bli tatt opp i supporterfellesskapets rekker får han også kjennskap til og tar del i voksenverdenen. På den måten fungerer fotballen som en overgangsrite fra barn og ung til voksen. Som påpekt innledningsvis blir hans fotballidenskap inngang til en ny livsanskuelse (eng. *world view*) og til nye moralske vurderinger av livet (gr. *ethos*), satt i scene av fotballkulturen (Geertz, 1973). Jo mer han «går opp i fotballen», desto mer leser han også sin oppvekst i lys av denne.

En ny overgangsrite fra barn til voksen inntreffer da han som femtenåring bistår i en seriekamp mellom Arsenal og Ipswich. For første gang i sitt liv trer han inn på tilskuerområdet til de mest dedikerte Arsenal-supporterne på Highbury, på den beryktede Nordbredden (Hornby, 1997, s. 75):

Overgangsriter er langt vanligere i romaner og gjennomsnittlige, pretensiøse Hollywood-filmer enn i virkeligheten, særlig forstadens virkelighet. Alt det som liksom skulle forandre meg – det første kysset, tapet av dyden, den første slåsskampen, den første drinken, det første dopet – var noe som bare *skjedde*. Viljen var aldri involvert, og definitivt ingen smertelig beslutningsprosess. ... Nei, den eneste gangen til langt opp i tjueårene jeg kan huske bevisst å ha overvunnet meg selv, var da jeg gikk gjennom telleapparatene på Nordbredden. ... Min eneste overgangsrite dreide seg altså om å stå på ett betongstykke i stedet for et annet, men det faktum at jeg tvang meg selv til å gjøre noe jeg bare delvis ønsket, og at alt gikk bra, *det* var viktig for meg.

Det avgjørende for ham var at det å tre over på de voksnes supporterarena på Highbury var et bevisst valg. En overgangsrite får her karakter av å utgjøre en dannelsingsprosess. Straume (2013) viser til at danning er en bevisst, aktiv handling, i motsetning til såkalt oppdragelse hvor man (bare) tilegner seg en gitt kulturarv. En slik topografisk overgang, fra å tre ut av de ferske og unge supporterplassene og over til de innviddes og voksnes supporterplasser på Nordbredden, erfares av Hornby som en skjellsettende livserfaring, en klar analogi til religiøs liminalitetsteori. Han foretar et gjennomtenkt symbolsk valg over i de voksnes rekker. Symbolikken består i at han nå har innordnet seg fysisk i den harde voksne supporterkjernens rekker og i alt av symbolske handlinger og forpliktelser som følger med en slik kollektiv innordning.

Ser man på det tøffe guttemiljøet Hornby vokser opp i, fungerer fotballen også her som en rituell overgangsrite for ham. Hans fotballinteresse førte til at han ble mindre mobbet som barn, og at han etter hvert ble mer akseptert blant de barskeste guttene (Hornby, 1997, s. 23): «Det var ingen som brydde seg om at du var kledd som en seksåring [han måtte gå med kortbukse], så lenge du kunne navnet på Burnleys manager. Dette mønsteret har gjentatt seg seinere adskillige ganger.» Hornby innser at

denne sosiale aksepten hos andre gutter og menn veier opp for de negative sidene som det å være en ihuga fotballsupporter også fører med seg (Hornby, 1997, s. 23–24):

Så lenge du kan gå inn i en skolegård med åtte hundre gutter, flesteparten eldre og samtlige større enn deg, uten å føle deg beklemt, rett og slett fordi du har et ekstra Jimmy Husband-merke i jakkelommen, er ikke det vel verdt prisen?

Husband var en av datidens mest kjente britiske fotballspillere, og han spilte blant annet for Everton da de vant den engelske serien i 1969–1970. Hornby skildrer en tøff middelklasseoppvekst hvor han ofte blir mobbet av de eldre barna. Fotballen blir hans redning – og en flukt – fra en brutal oppvekst. Men samtidig blir han også innviet i en voksen maskulin supporterkultur som han til tider skildrer som svært rå, og som gjør ham som barn livredd. Han skildrer blant annet en episode hvor han etter et Arsenal–Derby-oppgjør etter kampen blir forfulgt og slått ned av noen større, jevnaldrende gutter (Hornby, 1997, s. 40–41). Han er mest redd for bortekamper (Hornby, 1997, s. 37):

Jeg likte aldri bortekamper. Jeg var konstant nervøs, ofte med god grunn: slagsmål brøt ut på tilfeldige steder hele ettermiddagen, innvarslet av den samme typen brøl som gjerne følger en scoring ... selv om jeg var gjemt mellom yngre barn og fedrene deres langt nede på tribunene, var jeg likevel livredd – faktisk så redd at jeg var usikker på om jeg var interessert i Arsenal-seier.

Fotball som rite – altoverskyggende livsprosjekt og skjebnetro

Generelt oppfattes ritualer gjerne som menneskelige handlinger som har en symbolsk betydning, og som gjentar seg på en bestemt og forutsigbar måte. Slike ritualer eller rituelle koder inngår som en del av det Goffman (1992) kaller våre «interaksjonsritualer», hvor sosiale møter kan ses på som en form for scene- og teaterspill hvor vi inntar roller og utfører roller sammen. Å delta i et fotballsupporterfellesskap kan ses på som et slikt sosialt «maskespill», hvor man utfører forventede roller og interaksjonsritualer overfor hverandre.

Ifølge Collins (2004) vil deltagelse i et kulturelt fellesskap hvor det utføres kollektive ritualer, som supporterkulturen er et eksempel på, forutsette at noen felles kriterier oppfylles. Tilhengerne må delta på samme tid og på samme sted, i forgrunnen eller i bakgrunnen for det som skjer. Videre må de ha noen felles forpliktelser, en felles oppmerksomhet mot en gitt hendelse som de kan kommunisere om, og som de kan dele en felles opplevelse eller erfaring av. Fotballsupporteren deltar «live», direkte når spillet utspilles (i nåtid), og på den samme arenaen. Slike kjennetegn på supporterfellesskapet er det flere som har kommentert (se f.eks. Engstrand, 2003; Eriksen, 2002, 2012).

I sin beskrivelse av overgangsritualer i samfunnet er tidligere nevnte van Gennep svært konkret. Han sammenligner slike rituelle overganger med individer som beveger seg mellom ulike fysiske «rom og korridorer» i et hus, hvor huset oppfattes som et bilde på samfunnet (van Gennep, 1999, s. 39). Turner utvider som nevnt van Genneps overgangsriter til også å kunne gjelde sekulære overgangsriter. Gilhus påpeker (van Gennep, 1999) at man i lesningen av liminalitetstenkningen i møte med det moderne sekulære samfunnet kan tenke seg at tradisjonelt ikke-religiøst definerte kultursegmenter også kan fungere som religiøse overgangsriter, noe fotballsupporterkulturen og Hornbys lidenskapelige forhold til denne kan være et godt eksempel på.

Som en etter hvert ihuga Arsenal-supporter går Hornby gradvis mer og mer opp i fotballsupporterkulturens verden, rytme og ritualer. Det er en fotballkultur han fyller mer og mer av sin tid med og bruker stadig flere av sine ressurser på, fordi, som han skriver, «den tilfører hans liv mening, struktur og rutine» (Hornby, 1997, s. 18). På den måten fremstår fotballkulturen både som en «ethos» som hans liv på overordnet vis blir styrt i forhold til, og som et «world view», et meningsgivende symbolsystem som han tolker sin oppvekst i lys av. Det er i utgangspunktet både et livsprosjekt og et livsfortolkende prosjekt, idet han skriver at det «hverken er en flukt eller en form for underholdning, men faktisk en annen versjon av verden» (Hornby, 1997, s. 168). Fotballengasjementet blir et altoppslukende engasjement og noe han tolker sitt totale livsvirke gjennom. Fotballen blir med andre ord en grunnleggende del av både hans livsholdning og livstolkning. Dermed får fotballdyrkelsen funksjon av å

være en «ethos», en moralsk og estetisk verdistandard hele hans liv blir tolket i lys av, og som regulerer hans liv (Hornby, 1997, s. 113):

Vi legger ned mange timer hver dag, mange måneder av året, mange år av livet i noe som vi ikke har den minste kontroll over. Er det da så rart at vi sitter og pønsker ut geniale, men bisarre ritualer myntet på å opprettholde illusjonen om at vi tross alt ikke er maktesløse, på samme måte som alle primitive samfunn har gjort i møte med dype og tilsynelatende ugjennomtrengelige mysterier?

Fotballen fungerer som en dominerende «ethos» i hans liv, som styrer og disiplinerer hans oppvekst. Men når det gjelder fotballens egne verdistandarder om god sportsånd og fair play, synes det som om slike verdissett har mindre innflytelse på hans liv, noe faren synes å være mer opptatt av. Her en episode da Nick Hornby og faren var til stede på Wembley under FA-cupfinalen mellom Arsenal og Swindon Town 15. mars 1969, og som Swindon vant etter ekstraomganger (Hornby, 1997, s. 25):

Da sluttsignalet gikk, forrådte faren min meg for tredje gang på under tre timer. Han reiste seg og klappet for de sensasjonelle askeladdene, og jeg løp mot undergangen. Da pappa nådde meg igjen, var han rasende. Han serverte meg en kraftig lekse om sportsånd (hva brydde jeg meg om sportsånd?), halte meg til bilen, og så kjørte vi hjem i taushet.

For Hornby er Arsenal-fotballen blitt en altoverskyggende del av hans liv, hvor også viktige familiære merkedager i livet hans blir tilpasset Arsenals kampoppsett, et avhengighetsforhold som han beskriver som «et fotballens tyranni og handicap», som det må tas hensyn til (Hornby, 1997, s. 217).

Hornbys rituelle fotballhandlinger knyttes også opp til en form for skjebnetro som kan minne om tidligere samfunns religiøse dyrkinger. Supporterne oppfatter seg definitivt som lagets «tolvte spiller», som føler at de aktivt tar del i spillet ved å utføre mindre ritualer som skal hjelpe laget til seier. Å spille samme musikk eller å slå av radioen før kampstart er eksempler på slike «magiske» hjelpemidler som Hornby anvender, i troen på at det vil kunne begrense den maktesløshet han opplever i forbindelse med kampens utfall og skjebne (Hornby, 1997, s. 112–113).

Jeg innser hvor idiotisk jeg er når det gjelder ritualer, men det har vært sånn så lenge jeg har gått på fotballkamper, og jeg vet godt at jeg ikke er den eneste. ... jeg har pønsket ut hundrevis av tilsvarende meningsløse smådetaljer for å sikre seieren for et av de to favorittlagene mine.

Supporterfellesskapet

Et av de gyldne øyeblikkene Hornby skildrer, var da Arsenal slo Liverpool i ligacupfinalen på Wembley 11. april 1987. Her får han tydelig frem at supporterfellesskapet utgjør en organisk enhet som identifiserer seg med klubben, idet klubblagets seier må tolkes som en bragd spillerne deler med supporterne. Selv går Hornby lenger og betrakter en slik etterlengtet seier som noe som «stikker dypere» hos den trofaste som har støttet og lidd med laget i en årrekke, sammenlignet med spillere med kort fartstid i klubben (Hornby, 1997, s. 190–191):

En ting jeg er sikker på, er at det å være fotballfan ikke handler om å leve gjennom andre, selv om det kan se slik ut, og de som sier at de heller vil spille selv enn å se andre gjøre det, misforstår poenget. Fotball er et spill hvor å se på blir det samme som å gjøre. ... når triumfen kommer, er det ikke slik at gleden strømmer fra spillerne og ut til oss der oppe på tribunen; vår moro er ikke en utspedd variant av spillernes, selv om det er de som får score målene og vandre opp trappene på tribunen på Wembley for å hilse på prinsesse Diana. Det er ikke andres hell og lykke vi jubler over i sånne situasjoner, det er vår egen. Når vi går på katastrofale tap, er den sorgen som omslutter oss, i virkeligheten selvmedlidenhet, og den som vil forstå hvordan fotballspillet forbrukes, må først og fremst skjønne dette. ... Slik klubben er en del av meg, er jeg en del av klubben. ... min oppfatning om den organiske enheten er ikke noen rørete, sentimental misforståelse av hvordan profesjonell fotball fungerer. ... Jeg har kjempet for seieren like mye som spillerne. Den eneste forskjellen er at jeg har lagt ned flere timer, flere år, ja, flere tiår enn dem, så min forståelse av den kvelden gikk dypere, og jeg er bedre i stand til å verdsette at sola skinner hver gang jeg tenker tilbake på den.

Her ser vi Hornby identifiserer seg med spillernes prestasjoner, tap og seire. Hans engasjement viser seg gjennom de ekte følelsene han har

for klubben, de lidelser og gleder han gjennomlever sammen med sine likesinnede i fanmiljøet (Hornby, 1997, s. 87).

Et slikt fotballfellesskapet kjennetegnes også av at det er «klasseløst» og går på tvers av alder. Her møtes alle typer yrkesgrupper, samfunnslag, voksne og barn. En ekte supporter er en av folket, ifølge Hornby (Hornby, 1997, s. 98–99):

Fotball er kjent som folkets idrett, og som sådan blir den stadig et offer for angrep fra personer som ikke i den forstand er folket. ... det er langt mellom «pitpull-øynene». ... og at tribunene fylles like mye av skuespillere, reklamejenter, lærere, revisorer, leger og sykepleiere som av arbeiderklassens caps-kledde menn og bråkete bøller.

At supporterne inntar den samme sosiale posisjonen der det ikke gjøres forskjell på fattig og rik, har en klar analogi til et såkalt *communitas* (fellesskap) innenfor liminalitetsteorien (van Gennep, 1999). I et *communitas* knyttes det sterke, personlige bånd mellom deltagerne, i motsetning til i et såkalt *societas*, som er et mer flyktig, formelt og teknisk basert fellesskap uten slike personlige og mer dyptgående identitetsbånd. Turner har videreutviklet van Genneps *communitas*-begrep til også å gjelde nyere former for fellesskapsengasjement som faller utenfor det religiøst tradisjonelle (van Gennep, 1999). Dette fellesskapet av likestilte, uavhengig av sosial status og eierskap (van Gennep, 1999, s. 17), kan relateres til fotballsupporterfellesskapet, som symbolsk markeres ved at medlemmene er uniformerte, kler seg med de samme draktene, snakker det samme stammespråket og istemmer de samme sangene og slagordene.

Ekstatiske fotballøyeblikk og lidelseshistorie

«Å bli revet med» av selve spillet og det som utspiller seg totalt sett under en fotballkamp, får noen ganger i Hornbys forfatterskap karakter av å være en nærmest euforisk eller ekstatiske opplevelse som kan minne om en «religiøs» opplevelse. Hornby viser til flere slike passasjer i sin bok. Her er et utdrag fra semifinalen i Littlewood Cup mellom Tottenham og Arsenal 4. mars 1987 (Hornby, 1997, s. 185):

Dette var det andre av tre–fire fotballøyeblikk i mitt liv da jeg ble så euforisk at jeg ikke ante hva jeg gjorde. Alt ble tomt noen sekunder. Jeg vet at en gammel mann bak meg grep meg om halsen og nektet å slippe, og at da jeg igjen nærmet meg en tilstand som kunne ligne bevissthet, var det bare et par Tottenham-tilhengere igjen på stadion. De sto bare og så på oss, altfor overveldet og kvalme til å røre seg.

I cupfinalen på Wembley mellom Arsenal og Manchester United 12. mai 1979, i kapitlet med tittelen «Wembley IV – katarsis», skriver Hornby (1997, s. 117–118):

... så fikk Alan Sunderland foten på ballen og beinet den inn, inn i målet rett foran oss, og jeg skrek hverken «Ja!» – eller «Mål! Eller noe som av det andre som pleier å komme fra strupen min ved slike anledninger – nei, det kom bare en lyd, «AAARRRRGGGHHH», et uttrykk for yr glede og sjokkert vantro, og plutselig fantes det mennesker på betongtribunene igjen, men nå veltet de rundt oppå hverandre, berserk og med oppspilte øyne.

Vi møter her en henrykt Hornby, en supporter som gjennomlever ekstatisk øyeblikk under en fotballkamp. De sterke følelsesøyeblikkene er som regel knyttet til oppturer og seire i viktige kamper, en eufori som synes å bli forsterket av en i forkant lang tids lidelsesvandring med stadig nye kampnederlag. For Hornby er fotball ikke først og fremst rituell underholdning for gledens skyld, som enhver annen fritidsinteresse, men først og fremst et lidelsesritual som på grunnleggende, eksistensielt vis har formet hans liv. Dette kommer til uttrykk når han karakteriserer sin supporterlidenskap som en lidelseshistorie (Hornby, 1997, s. 21):

Fram til nå hadde jeg bare vært blant publikum som betalte for å ha det gøy, og selv om man alltid fikk øye på en rastløs unge eller en gjespende voksen, hadde jeg aldri tidligere sett ansikter forvridt i raseri, desperasjon eller frustrasjon. Smerte som underholdning var en helt ny tanke for meg, men tydeligvis en jeg hadde gått og ventet på. Kanskje er det ikke for utenkelig å anta at denne ideen har formet livet mitt.

Hornby tilhørte supportergenerasjonen som også lyttet til radio (som Radio 2) før direkte overførte kamper ble vist på TV. Disse opplevde han svært annerledes enn det å være til stede «live» eller de senere livesendte

TV-kampene. Det skyldes mye følelsen av at man er konkret, kroppslig til stede og inngår i et større fanfellesskap. Som han skriver: «[D]en gode følelsen av å stå i en folkemengde hvor alle er på ditt parti» (Hornby, 1997, s. 121). Radiolytting førte også til en sterk følelse av frykt hos Hornby, hvor han forestilte seg at «[p]å radio er hvert eneste skudd avfyrt mot ditt mål, på vei mot vinkelen, hvert innlegg skaper panikk» (Hornby, 1997, s. 120). Lignende barndomsskildringer av fotballen som en angstfylt tilværelse kan vi lese i Solstads bøker (1993, 2004). Mehus (2012) gir en interessant drøfting av hvordan fotballpublikum i vår tid – i enda større grad enn da Hornby vokste opp – styres av en fotballkultur som er blitt en integrert del av en større mediekultur.

Det er flere som har vist til slike subtile og euforiske øyeblikksopplevelser på idrettsarenaen. Psykologen Abraham Maslow (1964) taler om såkalt *peak experience*, som er et begrep som er blitt brukt om både supportere og idrettsutøvere (se også Prebish, 1993). Det kan oversettes med «toppoplevelse» og henspiller på tilstander av enhetlig bevissthet («unitive consciousness») og opplevelse av lykkeøyeblikk («moments of highest happiness») og «å være i ett med universet». Vi har også vist til Gadamer (2012) overskridelsestenkning ved idrettsspill og lek. Critchley (2018) viser til dette poenget hos Gadamer i sin drøfting av fotballspillet. Det er fotballspilletts rituelle «frem og tilbake»-struktur som kjennetegner spillet (Gadamer, 2012, s. 136), noe som er mulig på grunn av ballens runde form og dynamiske egenskaper, som muliggjør de utallige trekkene i spillet. Gadamer kaller det «ballspilletts udødelighet på grunn av ballens frie bevegelser, som nærmest av seg selv skaper overraskelser» (Gadamer, 2012 s. 136). Så selv om mye av det strategiske i fotballspillet handler om å eliminere tilfeldigheter, vil enhver kamp samtidig alltid «leve sitt eget liv», et poeng også Hornby nevner, og som skiller fotballen fra all annen underholdningskultur (som teater, film, musikk), som er mer regissert og forutbestemt.

Far-sønn-forholdet

For Hornby fungerer fotballen i hans oppvekst rituelt sett også som et felles møte- og referansepunkt med sin far. Selv om faren ikke går like

intest opp i fotballkulturen som ham, finner de likevel fotballen som en arena de begge kan identifisere seg med og fungere sammen på. Slik får fotballen funksjon av å være et sammenbindende ledd, ikke bare supportere imellom, men også i far-sønn-forholdet (Hornby, 1997, s. 18):

Lørdagsettermiddagene i Nord-London satte en ramme for samværet vårt. Vi kunne snakke når vi ville, fotballen ga oss noe å snakke om ... og det var struktur over dagene, en rutine. Arsenal's bane ble plenen vår (og som vanlig er med engelske plener, satt vi stort sett og stirret sørgmodig på den gjennom pøsende regn). Gunners' Fish Bar i Blackstock Road ble kjøkkenet vårt, Vestre Stå ble hjemmet vårt. Opplegget var perfekt, og forandret livet vårt da det trengtes som mest, men det var også ekskluderende: Pappa og søsteren min fant egentlig aldri noe slikt fristed. Nå til dags ville det kanskje gått annerledes. Nå på nittitallet ville kanskje en elleve år gammel jente føle seg like berettiget til å gå på fotballkamp som vi gjorde. Men i forstaden vår i 1969 var ikke den ideen like gangbar, så søsteren min ble sittende hjemme sammen med mamma og dukkene sine.

En direkte foranledning til at Hornby får innpass i fotballverdenen, er at han blir invitert med på en fotballkamp av en nylig separert far. Hornby beskriver denne tiden, i 1968, som en svært turbulent fase i sitt eget liv, et oppbrudd som hadde såret alle i kjernefamilien (mor, far, bror og søster) (Hornby, 1997, s. 16). En ny drastisk familiesituasjon hadde oppstått med en separert far som hadde flyttet fra dem, og som måtte fylle de påfølgende samværsdagene mellom far og sønn med innhold. Det var da hans far fikk ideen om å ta med seg sin sønn på fotballkamp. At søsteren ikke ble invitert med på fotballkamp, skyldes det faktum at dette var en arena dominert av hankjønnen på denne tiden, noe jeg kommer tilbake til.

Det er tydelig at gjennom fotballkulturen får Hornby et tettere forhold til sin egen far. Endelig har de funnet en arena hvor de kan dele «felles opplevelser» sammen. Før han blir introdusert for fotballen, gir han en trist skildring av hvordan han og faren tilbringer en hel uke sammen på et hotell i nærheten av Oxford (Hornby, 1997, s. 16):

Der satt vi i en kjølig ettermiddagstom restaurant, mens jeg spiste enten biff eller kylling mer eller mindre uten å si et ord. Etter middagen så vi på TV sammen med de andre gjestene, og pappa drakk for mye. Forandring måtte til.

Hornby viser selv til en interessant referanse, den amerikanske forfatteren Andre Dubus' novelle «Vinterfaren» (Hornby, 1997, s. 17). Den handler om en far som er skilt fra sine barn, og da de møtes vinterstid, fremstår dette som en trist affære, hvor faren og barna forflytter seg fra jazzklubb til kino og restaurant mens de bare stirrer på hverandre. Da faren tar dem med til stranden og havet om sommeren, opplever de derimot at familien igjen blir samlet.

For Hornby blir fotballkampen et tilsvarende frigjørende sted der far og sønn forenes. Forholdet far-sønn virker autentisk når det kommer til fotballen, men ellers virker det som de deler lite sammen. Han beskriver at når de forlater hverandre etter en kamp, forsvinner faren inn i en slags limbus i en lengre periode før han hører noe fra ham (Hornby, 1997, s. 70). En dag får Hornby for eksempel vite at faren og hans nye kone hadde fått to barn sammen (Hornby, 1997, s. 70). Far-sønn-forholdet i forbindelse med fotballen kan skyldes at fotballen fungerer for dem som et fristed og flukt fra hverdagslivet ellers, og at fotball i slike settinger blir det naturlige samtaleemne «menn seg imellom».

Dette felles «fotballuniverset» som han kan dele med faren, er noe som går over etter hvert som han blir eldre: «[F]aren min og jeg [hadde] nesten umerkelig [...] nådd et stadium hvor fotballen ikke lenger var den vesentligste metoden for kontakt mellom oss» (Hornby, 1997, s. 140). Som voksen har Hornby fått seg fast jobb og stiftet familie, men fortsatt lider han av en fotballbesettelse som regulerer og styrer hans liv og de forpliktelsene som følger med (Hornby, 1997, s. 217):

Jo eldre jeg blir, desto mindre fornuftig og tiltalende virker det tyranniet fotballen har fanget livet mitt i, og dermed også mine nærmestes liv. Både familie og venner har lært etter mange års slitsomme episoder at kampoppsettet alltid får siste ord i ethvert prosjekt. De forstår, eller godtar i det minste, at barnedåp og bryllup og andre familiesamlinger som i andre familier med selvfølghet går foran alt, bare kan plottes inn etter omhyggelig konsultasjon med terminlista. De regner fotballen som mitt medfødte handicap som de må ta hensyn til.

I selvbiografien skildrer han noen fremtidsscenarioer som fremtidig far. Han skildrer en scene hvor han tar med seg sin kjæreste på en Arsenal-kamp, og de ser «en far som baner seg vei inn på stadion med et knøttlite

barn på slep» (Hornby, 1997, s. 176). Hornby gir tydelig melding om at når han får barn, skal de ikke tas med på stadion før de selv ønsker det. Det utløses mellom ham og kjæresten en interessant diskusjon om hvem som da skal være hjemme med barnet mens Arsenal spiller. Det går plutselig opp for ham en utenkelig tanke – at han blir sittende hjemme, mens «hun satt på *min sitteplass* og så på *mitt lag*, laget jeg hadde presentert henne for bare et par år tidligere!» (Hornby, 1997, s. 176). Igjen ser vi at det er fotballen – og ikke familielivet – som styrer hans liv. Han tenker på seg selv som en fremtidig far som skal introdusere fotballverdenen for sine egne barn (gutt eller jente), på samme måte som han ble introdusert for fotballen av sin far. Det er hans oppdrageransvar, det er han som er «fotballens høvding» i familien, skriver han.

Som påpekt tidligere har Hornbys skildring av det britiske fotballmiljøet i 1970- og 1980-årene et tydelig maskulint preg. Det er et velkjent fenomen at fotballen tradisjonelt gjenspeiler et stereotypet kjønnsrollemønster og en hegemonisk maskulinitet (Skogvang, 2006; von der Lippe, 2007; Lesjø, 2008). Samtidig registrerer vi at stadig flere jenter og kvinner spiller fotball (Norges Fotballforbund [NFF], 2019). Ifølge NFF sin årsrapport hadde forbundet i 2018 cirka 114 000 kvinnelige medlemmer, en stigning på 4000 fra året før. Goksøyr og Olstad (2002) deler kvinnenenes inntog i norsk fotball inn i tre faser: Kvinnefotballens kamp- og pionertid, kvinnefotballens gjennombruddstid i 1980- og 1990-årene da de slo igjennom internasjonalt, og kvinnefotballens blomstringstid etter dette. Særlig ser vi en slik blomstringstid etter fotball-VM i 2019.

Dette har også sammenheng med at nevnte kjønnsstereotypi er i endring (Azzarito, 2010). Azzarito kan vise til at stadig flere jenter forholder seg til mer maskuline kroppsidealmønstre og deltar – og lykkes – i tradisjonelle, maskuline idretter. Dagens ideelle jente- og kvinnekropp nærmer seg det maskuline kroppsidealet hvor kroppen skal være hard, konkurransedyktig, aggressiv og samtidig attraktiv. Oppsvinget i jente- og damefotballen bidrar også til at stadig flere jenter og kvinner deltar som fotballtilskuere. Fotball er med andre ord en større del av mange jenters hverdag og oppvekst i vår tid enn da Hornby vokste opp. Et eksempel på en kvinnelig fotballsupporter er den norske forfatteren Cathrine Sandnes (2002), som har en lidenskap for landslagsfotball. Hun ble «frelst» for

fotballen allerede som tiåring, da hun så den brasilianske stjernen Zico spille under fotball-VM i 1982. I 2002 skildrer hun VM-fotballen som foregår i hennes opprinnelige hjemland Korea (og Japan). I motsetning til Hornby dyrker hun (ikke-europeiske) landslag, ikke klubblag, og hun alternerer mellom flere fotballag – det som Giulianotti (2012) kategoriserer som den postmoderne «flanøren».

En svært morsom passasje er et av Hornbys verste fremtidige skrekksce- narioer, nemlig at hans egne barn velger å holde med et annet lag enn Arsenal. Han spør seg selv om han ville ha taklet det, og svarer (Hornby, 1997, s. 133): «Ikke tale om. Jeg er altfor barnslig selv når det gjelder Arse- nal til å føye meg etter lunene til et barn.» Han ville ha akseptert deres avgjørelse, men de måtte selvfølgelig bli nødt til å dra alene på alle kamp- ene, for egen regning og på eget initiativ. Han har flere ganger fantasert om en cupfinale mellom Arsenal og Tottenham, hvor sønnen er Totten- ham-supporter. De får ikke billetter til kampen og må se den sammen hjemme (Hornby, 1997, s. 133):

Arsenal scorer seiersmålet i siste spilleminutt, og jeg eksploderer i frenetisk glede, hopper rundt i stua, hånler, dult, buster til håret på mitt eget trauma- tiske barn. Jeg er redd jeg er i stand til dette, og derfor tilsier enhver ansvarlig selvinnsikt at jeg burde sterilisere meg på dagen.

Han klarer å sette seg selv inn i sønnens sted da han videre skriver (Hornby, 1997, s. 134): «Hadde faren min vært Swindon Town-fan den grufulle ettermiddagen på Wembley i 1969, og etterpå reagert på den måten, tror jeg ikke vi ville snakket sammen på tjueto år».

Avslutning

I artikkelen har vi blitt kjent med nyere britisk fotball og noen av de karakteristiske trekkene som kjennetegner en klassisk lidenskapelig fot- ballsupporter. Det gjelder alt det som følger med et ekte og lidenskapelig fotballengasjement: ulike rituelle handlinger, følelsen av å inngå i et større fellesskap og fotballens evne til transcendent erfaring.

Vi har sett i analysen av Hornbys selvbiografi at Hornbys fotballengas- jement beskrives å fungere som en «ethos», som noe hans liv på overordnet

vis blir styrt ut fra, og som et «world view», som et meningsgivende symbolsystem som han tolker sitt liv i lys av. I oppveksten forholder han seg til fotball nærmest som et religiøst substitutt. Som supporter av Arsenal fremstår fotballkulturen som en livsfortolkende ramme som han tolker sin barndom og ungdom i lys av.

Med støtte i funksjonell, sosiologisk religionsteori og ritualteori har vi vist til at Hornbys møte med fotballsupporterkulturen fungerer som overgangsrite inn i de voksnes rekker. Det er blitt vist til at vi lever i en stadig mer sekularisert tid, hvor kultursegmenter som tradisjonelt har falt utenfor det religiøse feltet, for eksempel idrettskulturen, kan ha overtatt noen av de religiøse ritulfunksjonene som tradisjonell kristendom har ivaretatt.

I Hornbys tilfelle er det faren som innvier ham i supporterkulturen ved at han tilfeldig tar ham med på en fotballkamp som elleveåring, en innvielse som blir tolket i lys av nyere rituell overgangsteori eller limalitetstenkning. Dette møtet med fotballen blir ikke bare en inn-treden i et livslangt fotballengasjement, men også innledningen til et lengre far-sønn-forhold, også etter at faren flytter ut av hjemmet. Det blir for Hornby også en overgangsrite fra å være barn til å tre inn i de voksnes rekker. Fotballen fungerer som det limet som binder ham og faren sammen, innenfor rammen av et større mannsdominert supportermiljø. Men fotballen definerer ikke bare hans forhold til faren, men også forholdet til andre som står ham nær i oppveksten, som venner og kjæreste. Hans fotballengasjement skal også vise seg å virke styrende på hans utdanning, yrkeskarriere og senere ekteskap. I det hele tatt: Supporterkulturen synes å fungere som en overordnet premissleverandør og norm for store deler av hans oppvekst, et altopplukende idrettsengasjement som både styrer hans liv og som han tolker sitt liv i lys av.

Selvbiografien tematiserer et religiøst fotballalvor, men er skrevet i en humoristisk og selvironisk form. Dette kommer ikke minst til syne i hans beskrivelser av fotballen som en evigvarende ørkenvandring og lidelse. Det er samtidig nettopp denne lidelsen, det å følge sitt lag gjennom de mange nedturene, som gjør fotballen til et nærmest besettende, religiøst engasjement. For Hornby er hans trofaste supporterengasjement

til Arsenal et uttrykk for at han *er* en del av spillet, laget og fotballkulturen. Det er et fotballengasjement som på avgjørende vis har definert hans oppvekst og identitet.

Hans barndomsskildringer er sannsynligvis noe mange kan kjenne seg igjen i – alle fedrene (og nå etter hvert også mødrene) som har vokst opp med fotballkulturen som en sentral del i livet, alle disse som fortsatt spiller fotball en gang i uken, og som tar med seg sin sønn eller datter på fotballkamp hver helg. Kanskje er det en flik av barndommens fotballminner de ønsker å holde fast ved, og som de prøver å gjenskape.

Referanser

- Azzarito, L. (2010). Future girls, transcendent femininities and new pedagogies: Toward girls' hybrid bodies? *Sport, Education and Society*, 15(3), 261–275. <https://doi.org/10.1080/13573322.2010.493307>
- Collins, R. (2004). *Interaction ritual chains*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Critchley, S. (2018). *Det vi tenker på når vi tenker på fotball*. Oslo: Tiden Norsk Forlag.
- Durkheim, É. (1893/2000). *Om den sociale arbeidsdeling*. København: Reitzel.
- Durkheim, É. (1912/2001). *The elementary forms of religious life*. Oxford, England: Oxford University Press.
- Edge, A. (1997). *Faith of our fathers – football as a religion*. London: Mainstream Publishing.
- Elley, D. (1997, 5. april). Fever Pitch. *Variety*. Hentet fra: <https://variety.com/1997/film/reviews/fever-pitch-2-1200449741/>
- Eriksen, R. (2002). *Da Gud kom på banen: fotball, religion og identitet* (Masteroppgave). Norges idrettshøgskole, Oslo.
- Eriksen, R. (2012). Da Gud kom på banen – en studie av fotball og religion. I H. K. Hognestad & A. Hjelseth (Red.), *Kampen om tribunen: fotball, identitet og makt* (s. 119–136). Trondheim: Akademika.
- Engstrand, M. (2003). *Fotboll och religion: vad finns det i fotboll? en komparativ studie av sport och religion*. Stockholm: Proprius.
- Fédération Internationale de Football Association (FIFA). (2010, 26. februar). They said it. *fifa.com*. Hentet fra <https://www.fifa.com/news/they-said-bill-shankly-1174048>
- Gadamer, H.-G. (2012). *Sannhet og metode: grunntrekk i en filosofisk hermeneutikk*. Oslo: Pax Forlag.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Gilhus, I. S. & Mikaelsson, L. (2007). *Hva er religion?* Oslo: Universitetsforlaget.

- Giulianotti, R. (2012). Supportere, tilhengere, fans og flaner – en taksonomi over tilskueridentiteter i fotball. I H. Hognestad & A. Hjelseth (Red.) *Kampen om tribunen: fotball, identitet og makt* (s. 33–68). Trondheim: Akademika.
- Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig: en studie i hverdagslivets dramatik*. Oslo: Pax Forlag.
- Goksøyr, M. & Olstad, F. (2002). *Fotball! Norges Fotballforbund 100 år*. Oslo: Norges Fotballforbund.
- Goksøyr, M. (2014). *Hva er fotball*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hornby, N. (1997). *Tribunefeber*. Oslo: Aschehoug.
- Lesjø, J. H. (2008). *Idrettssosiologi: Sportens ekspansjon i det moderne samfunn*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Maslow, A. H. (1964). *Religions, values, and peak-experiences*. Columbus, OH: Ohio State University Press.
- Mehus I. (2012). Fotballens sammensatte publikum. I H. Hognestad & A. Hjelseth (Red.), *Kampen om tribunen: fotball, identitet og makt* (s. 229–242). Trondheim: Akademika.
- Michelet, J. & Solstad, D. (1982). *VM i fotball 1982*. Oslo: Forlaget Oktober.
- Michelet, J. & Solstad, D. (1990). *VM i fotball 1990*. Oslo: Forlaget Oktober.
- Norges Fotballforbund (2019). *Årsrapport 2018*. Hentet fra: <https://www.fotball.no/tema/nff-nyheter/2019/her-er-nffs-arsrapport-2018/>
- Novak, M. (1993). The joy of sports. I C. S. Prebish (Red.), *Religion and sport: The meeting of sacred and profane* (s. 151–172). Westport, CT: Greenwood Press.
- Nymark, J. (2002). *Verdas viktigaste bagatell: Essay om fotball og globalisering*. Oslo: Samlaget.
- Prebish, C. S. (1993). *Religion and sport: The meeting of sacred and profane*. Westport, CT: Greenwood Press.
- Sandnes, C. (2002). *Fotball-VM 2002 – Reisen østover*. Oslo: Gyldendal.
- Skogvang, B. O. (2006). *Toppfotball – et felt i forandring* (Doktoravhandling). Norges idrettshøgskole, Oslo.
- Slagstad, R. (2008). *Sporten. En idéhistorisk studie*. Oslo: Pax Forlag.
- Slagstad, R. (2012). *Spadestikk: 1967–2012*. Bergen: Fagbokforlag.
- Solstad, D. (1993). Drømmemålet. I D. Solstad, *14 artikler på 12 år*. Oslo: Oktober.
- Solstad, D. (2004). Nedrykket. I D. Solstad, *Arikler 1993–2004*. Oslo: Forlaget Oktober.
- Straume, I. (2013). Danningens filosofihistorie: en innføring. I S. Straume (Red.), *Danningens filosofihistorie*. (s. 15–54). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Sæle, O. O. (2015). *Med Gud på banen. Idrett og religion – en flerdimensjonal tilnærming*. Kristiansand: Portal forlag.
- Turner, V. (1999). Midt imellom. Liminalitetsfasen i overgangsriter. I A. van Gennep, *Rites de passage. Overgangsriter* (s. 131–145). Oslo: Pax Forlag.

- van Gennep, A. (1999). *Rites de passage. Overgangsriter* (E. Ringen, Overs.). Oslo: Pax Forlag.
- von der Lippe, G. (2007). Kvinnelige fotballspillere har ikke baller. *Samtiden*, (4), 86–93. Hentet fra: https://www.idunn.no/file/ci/5158276/samtiden_2007_04_kvinnelige_fotballspillere_har_ikke_baller.pdf
- Østerberg, D. (2001). *Det moderne: et essay om Vestens kultur 1740–2000*. Oslo: Gyldendal.